

UČINKOVITOST IZVANSTAVNE POUČAVANJE KROZ RAZLIČITE METODE POUČAVANJE USMJERENE NA STUDENTE KROZ METODOLOŠKE RADIONICE

UDK: 303

Stručni rad

doc.dr.sc. Anamarija Deli
Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Ekonomski fakultet u Osijeku
Trg Ljudevita Gaja 7
Osijek
adelic@efos.hr

doc.dr.sc. Julia Peri
Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Ekonomski fakultet u Osijeku
Trg Ljudevita Gaja 7
Osijek
julia@efos.hr

izv.prof.dr.sc. Sunčica Oberman Peterka
Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Ekonomski fakultet u Osijeku
Trg Ljudevita Gaja 7
Osijek
suncica@efos.hr

SAŽETAK - U vrijeme velikih i stalnih promjena, nužno je pratiti trendove i usklađivati svoje aktivnosti sukladno potrebama tržišta. Sveučilišta također trebaju slijediti navedene promjene te svoje metode poučavanja, pedagogiju i metodiku, prilagoditi potrebama koje nalaže tržište radne snage. Bez usvajanja navedenih promjena i potreba, sveučilišta ne mogu osigurati potrebnu radnu snagu, a država održivi rast i razvoj. Cilj ovoga rada je ukazati na potrebu usvajanja promjena, posebice u području poduzetničkog obrazovanja, kroz uspješne primjere primjene novih metoda poučavanja - izvannastavne aktivnosti, interdisciplinarnih projekata te projekata suradnje sa zajednicom. **Ključne riječi:** metode poučavanja, izvannastavne aktivnosti, interdisciplinarni projekti, projekti suradnje sa zajednicom

ABSTRACT - In the time of great and constant changes, it is necessary to follow the trend and the changes that happen on the market. Universities also need to follow these changes and adopt their teaching methods, pedagogy and teaching methods, to the needs of the labor market. Without adoption of these changes, universities will not be able to provide needed workforce and country sustainable growth and development. The goal of this paper is to indicate need for adoption of changes through successful examples of new teaching methods - extra-curricula activities, interdisciplinary projects and projects of cooperation with the community.

Key words: teaching methods, extra-curricula activities, interdisciplinary projects, projects of cooperation with the community

1. UVOD

Živimo u vremenima velikih i stalnih promjena koje ne dozvoljavaju postepeno mijenjanje (pojedinaca, organizacija, zajednice, države) već razvoj potrebnih znanja i vještina koje će nam omogućiti predviđanje promjena pa čak i njihovo iniciranje. Sve oko nas je podložno promjenama pa su stoga i zahtjevi koji dolaze s tržišta radne snage sve češće usmjereni ka stvaranju proaktivnih, samopouzdanih, ambicioznih i kreativnih pojedinaca. Time je poduzetništvo, kao i obrazovanje za poduzetništvo, koje može pomoći u stvaranju upravo takve radne snage, stavljeno u prvi plan.

Zemlje članice Europske unije su prihvatile ideju o poduzetanju i učenju poduzetništva kao na inu odgovora na zahtjeve tržišta i stvaranja konkurentne radne snage. Ipak, prema istraživanju o poduzetni-

kim sveučilištima u Europi (Survey of entrepreneurial universities in Europe)¹ samo 48 % sveučilišta u EU28 nudi poduzetničko obrazovanje. Utjecaj koji sveučilišta obuhvaćena istraživanjem imaju na usvajanje promjena i razvoj poduzetništva nije dovoljan te je usvajanje novih metoda poučavanja, kao i edukacije u području poduzetništva naglašeno kao prioritet.

Prema navedenom istraživanju, poduzetničko obrazovanje se treba provoditi kroz šest dimenzija - strateška, resursna, infrastrukturna, dimenzija poučavanja i učenja, dimenzija dosega i dimenzija raz-

¹<http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/8973/attachments/1/translations/en/renditions/native>, pristupljeno 13.06.2016.

voja.² Dimenzija pou avanja i u enja predlaže promjenu postoje ih metoda pou avanja te uklju ivanje izvanastavnih aktivnosti u kurikulum. Izvanastavne aktivnosti mogu pomo i u uklju ivanju u rad svih zainteresiranih studenata, njihovo umrežavanje, kao i stvaranje kontakata s poslovnim sektorom, te "pogled u stvarni svijet". Ovakve aktivnosti nadahnjuju studente za pokretanjem vlastitih poduzetnih pothvata. No, one su i izvrsna prilika za u enje na primjerima iskusnih poduzetnika i uspješnih menadžera. Izvanastavne aktivnosti uklju uju razli ite seminare i radionice, posjete poduzetnicima i poduzetnim potpornim institucijama, natjecanja (primjerice za najbolji poslovni plan), ali i mentorstvo.

U ovom radu su prikazana tri primjera izvanastavnih aktivnosti, kojima je oboga en postoje i nastavni sadržaj na preddiplomskom i diplomskom studiju Poduzetništvo, Ekonomskog fakulteta u Osijeku.³

Slu aj studentske organizacije Poduzetnici bez granica (Entrepreneurs Without Borders) EWoB daje uvid u rad ove studentske organizacije koja omogućuje studentima cijelog Sveu ilišta kreiranje i upravljanje razli itim projektima za lokalne poduzetnike. Uloga profesora u radu ove studentske organizacije je isklju ivo mentorska.

Slu aj Pravno - ekonomske klinike je prvi interdisciplinarni projekt u kojemu zajedno, timski rade studenti Pravnog i Ekonomskog fakulteta u Osijeku. Mentori na projektima su profesori s oba fakulteta te stru njaci iz okruženja.

Na primjeru programa u enja zalaganjem u zajednici studentima se pruža mogućnost aktivnog sudjelovanja u društvenim promjenama - stvaranju kvalitetnijeg života u svojoj zajednici.

2. STUDENTSKA ORGANIZACIJA PODUZETNICI BEZ GRANICA (ENTREPRENEURS WITHOUT BORDERS) - EWOB

Studentska organizacija Poduzetnici bez granica - EwoB je međunarodna studentska organizacija ija je misija poticanje na proaktivnost i poduzetništvo na in razmišljanja uklju ivanjem studenata i mladih u rješavanje problema poduzetnike prakse u profitnom i neprofitnom sektoru kroz organizaciju tribina, radionica, skupova i seminara. EWoB je nastao kao rezultat suradnje Sveu ilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Ekonomskog fakulteta u Osijeku i University of Illinois u Urbana-Champaign iz Sjedi-

² Ibidem

³ Ekonomski fakultet u Osijeku je 1997. godine pokrenuo studij Poduzetništva te je tada bio prvi i jedini fakultet u Republici Hrvatskoj koji je nudio poduzetničke sadržaje. Od 2008. godine, Ekonomski fakultet u Osijeku ima i UNESCO Katedru za poduzetništvo, a kao rezultat TEMPUS projekta (2007-2009), Ekonomski fakultet u Osijeku nudi i doktorski studij Inovativnost i poduzetništvo, ime je osigurana cijela vertikalna poduzetništvo obrazovanja.

njenih Američkih Država. Studenti su kroz ovu organizaciju uklju eni u brojne projekte, poput obilježavanja Globalnog tjedna poduzetništva kojega kreiraju i provode u suradnji s udrugom Alumni Poslijediplomskog studija Poduzetništvo te EWoB Business Hackaton kojega kreiraju i provode u suradnji s lokalnim poduzetnicima. Cilj ove udruge je postati glavnim promotorom poduzetništva i poduzetnikom na ina djelovanja među studentima populacijom, a što ostvaruju i kroz samostalne projekte, poput EWoB Business Academy, u okviru kojega organiziraju tribine i predavanja. Kroz sve navedene projekte, studenti se međusobno umrežavaju, stvaraju kontakte s poslovnim okruženjem te pomažu u promociji poduzetnikom na ina razmišljanja i djelovanja među studentima populacijom cijelog Sveu ilišta.

U razdoblju od 2008. do 2010. godine organizirane su i studijske posjete američkih i hrvatskih studenata. Ukupno je 60 studenata sudjelovalo u razmjenama. Zadatak mješovitih, hrvatsko-američkih timova je bio savjetovati mala i srednja poduzeća a iz okruženja (ukupno 23 poduzeća) te sastaviti konzultantski izvještaj. Studenti su tada imali priliku naučiti kako pristupiti klijentu, kako procijeniti poduzeće te kako dati preporuku za rješavanje problema.

Svake se godine biraju novi članovi udruge, dok je u prosjeku 30-tak aktivnih članova. Studenti samostalno i biraju ostale članove udruge - organiziraju i provode proces regrutacije.

Mentori u radu ove studentske organizacije su isklju ivo oni profesori koje studenti odaberu, a u svim projektima su imali isklju ivo savjetodavnu ulogu.

3. PRAVNO - EKONOMSKA KLINIKA SVEU ILIŠTA JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Pravno-ekonomska klinika Sveu ilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku je zajednički projekt Pravnog i Ekonomskog fakulteta u Osijeku. Klinika je osnovana u studenom 2013. godine, potpisom Sporazuma o Suradnji između Pravnog i Ekonomskog fakulteta u Osijeku, Poduzetništvo inkubatora BIOS d.o.o. i osječkog Centra za poduzetništvo. Sporazumom se definirani ciljevi i oblik suradnje - aktivno i izravno sudjelovanje u rješavanju konkretnih pravnih i ekonomskih predmeta, odnosno problema, ime se studentima daje prilika za produbljivanje tih teorijskih znanja u praksi, a što doprinosi sustavu pružanja besplatne pravne i ekonomske pomoći. Suradnja se ostvaruje kroz različite oblike, što uklju uje: rad studenata u rješavanju konkretnih problema, pravno i ekonomsko savjetovanje klijenata i poslovnih suradnika BIOS-a i Centra za poduzetništvo Osijek, rad na zajedničkim (znanstvenim i gospodarskim) projektima i poslovnim rješenjima te obavljanje ostalih zadataka, primjerenih znanjima i sposobnostima studenata.

Uloga partnerskih institucija u radu Klinike je od iznimnog značaja jer je BIOS mjesto susreta poduze-

tnika i studenata, gdje osim rada u Klinici studenti imaju priliku vidjeti i osjetiti "stvarni svijet" kroz rad stanara BIOS-a te zajednička druženja i rješavanja problema/slučajeva u tzv. *coworking* prostoru.

Oba partnera, osim prostora i klijenata, sudjeluju i u mentorskom radu sa studentima.

Pravno-ekonomska klinika Osijek pokrenuta je iz nekoliko razloga. Prvi i osnovni razlog je pružanje mogućiosti studentima za eksperimentalno učenje kroz rad u kliničkom okruženju s poduzetnicima (Robinson i Malach, 2004). U rad Klinike su uključeni studenti oba fakulteta, koji u mješovitim timovima, osiguravaju lokalnim poduzetnicima pristup pravnim i ekonomskim savjetima. Osobitost Klinike ogleda se u njenu interdisciplinarnom pristupu svakom problemu klijentu, što omogućava poduzetnicima ne samo rješavanje problema, već i savjet vezan uz poslovanje. Ovakav pristup omogućava studentima učenje jednih od drugih, rješavanje pomoću znanja druge struke, usvajaju i pri tome vještine poput intervjuiranja, prikupljanja i obrade podataka, timskog rada i umrežavanja te savjetovanja poduzetnika i pisanje izvješta o radu i predmetima.

Studenti rade u mješovitim timovima po tri člana, a svaki tim ima dva mentora, jednog iz svakog područja. Osim profesora s oba fakulteta, među mentorima su i djelatnici poduzetničkih potpornih institucija te osječki odvjetnici i javni bilježnici, kao i suci Trgovačkog suda u Osijeku i savjetnici Hrvatske udruge poslodavaca iz Osijeka.

Organizacija rada, kao i pravila ponašanja osmišljena su zajedno sa studentima, a upravljanje sastankom kao i radom u timu prepušteno je samim studentima.

4. PROGRAMI UČENJA ZALAGANJEM U ZAJEDNICI

Sveučilišta imaju važnu ulogu u ekonomskom i društvenom razvoju zemlje zbog čega, uz obrazovne i istraživačke aktivnosti, moraju voditi računa i o trećoj misiji - interakciji sa zajednicom - i stvarati poduzetničku okolinu koja će poticati razvoj društvene odgovornosti. Obrazovanje mladih ljudi i poticanje na aktivno sudjelovanje u stvaranju kvalitetnijeg života u zajednici predstavlja preduvjet za razvoj pojedinaca koji će razumjeti vlastitu ulogu u društvu i utjecaj koji može imati na stvaranje pozitivnih društvenih promjena.

Mladi ljudi najčešće nisu ni svjesni važnosti angažmana u zajednici niti su upoznati s tim koliko svojim osobnim doprinosom mogu pomoći u rješavanju različitih društvenih problema. Vrlo često se društvena odgovornost smatra kao stvar osobnog odabira, a ne podijeljena odgovornost svih aktera društva. Zbog toga, sveučilišta moraju temeljiti svoju djelatnost na izgradnji zajedničke društvene odgovornosti i vrstom stajališta da svaki student treba razvijati osobne vještine kroz kontekst služenja i aktivnu uključenost u razvoj društva. U tome mogu pomoći i obrazovni sadržaji koji uključuju "učenje zalaganjem u zajednici" (eng. *Academic service learning*)

jer mogu uvrstiti povezanost sveučilišta s lokalnom zajednicom i ukazati na praktičnu stranu obrazovnog procesa koja ne razvija samo svijest o važnosti angažiranosti mladih ljudi nego i razvija vještine koje mladi mogu iskoristiti u izgradnji i održavanju profesionalne karijere. Za razliku od tradicionalnih metoda podučavanja programi učenja zalaganjem u zajednici povezuju teoriju i praksu i omogućavaju studentima da i sami budu aktivni sudionici u procesu učenja (tablica 1).

TABLICA 1: RAZLIKA IZMEĐU TRADICIONALNOG UČENJA I PROGRAMA UČENJA ZALAGANJEM U ZAJEDNICI

Tradicionalno učenje	Programi učenja zalaganjem u zajednici
Teorija	Teorija i iskustvo
Teorijsko znanje	Osobno znanje
Promatra	Sudionik
Pojedinačno učenje	Zajedničko učenje
Razlika između nastavnika i studenata	Ublažava se razlika između nastavnika i studenata
Odgovori	Pitanja i odgovori
Potpuna predvidljivost ishoda	Nepredvidljivost ishoda
Homogeni ishodi	Heterogeni ishodi
Izbjegavanje neznanja	Neznanje je resurs
Objektivistička epistemologija	Konektivistička/feministička epistemologija

Izvor: Howard Stacey, K., Rice, D., Langer, G. (1997): *Academic Service Learning, Faculty Development Manual*. Ypsilanti, Eastern Michigan University, Office of Academic Service Learning

Programi učenja zalaganjem u zajednici stvaraju vrijedne veze s članovima zajednice i, u značajnoj mjeri, mogu dovesti do promjena u zajednici. Kroz ovakve programe studenti se nastoje osposobiti za prepoznavanje prilika i osobnu angažiranost u rješavanju problema te im se pružaju jednake mogućnosti da, kroz obrazovanje i društveno korisni rad, postanu ravnopravni, tolerantni, društveno odgovorni i socijalno osviješteni akteri društva. Tablica 2 prikazuje koristi koje studenti, uključeni u programe učenja zalaganjem u zajednici, ovakvim angažmanom mogu ostići:

TABLICA 2: ISHODI ZA STUDENTE UKLJU ENE U PROGRAME U ENJA ZALAGANJEM U ZAJEDNICU

Osobni razvoj	Pove anje samopoštovanja i samopouzdanja Pove anje razine osobne odgovornosti Pove anje smisla za u inkovitost
Profesionalni razvoj	Aktivno istraživanje profesionalnih interesa Razumijevanje svijeta rada Stjecanje specifi nih vještina potrebnih za odre eni posao Prednost u zapošljavanju Ve a odlu nost pri izboru karijere
Društveni razvoj	Poboljšanje društvenih vještina Pove anje tolerancije Uklju ivanje u druge volonterske aktivnosti Poticanje uklju ivanja u zajednicu
Akademski/kognitivni	Uvjerenje da je volonterstvo aktivnost koja se u i Bolje ocjene Odlu nost u nastojanju da se diplomira

Izvor: Howard Stacey, K., Rice, D., Langer, G. (1997): *Academic Service Learning, Faculty Development Manual*. Ypsilanti, Eastern Michigan University, Office of Academic Service Learning

U sklopu programa u enja zalaganjem u zajednici studenti stje u konkretno iskustvo koje povezuju s klju nim temama kolegija, zbog ega postaju sve važniji dio nastavnih programa ve ine svjetskih i europskih obrazovnih institucija. U Hrvatskoj tek nekoliko visokoškolskih ustanova ima razvijene programe u enja zalaganjem u zajednici ili kroz volonterske programe ili kroz kolegije koji u svom sadržaju nastoje inkorporirati djelovanje u zajednici i/ili rješavanje društvenih problema. Ekonomski fakultet u Osijeku prvi je razvio Volonterski program s ciljem podizanja razine svijesti o zna enju i važnosti volonterstva kod studenata. Jedan od njegovih glavnih aktivnosti je projekt Doprinos zajednici koji se iz volonterske aktivnosti transformirao u program u enja zalaganjem u zajednici. Kao obvezan dio kolegija Poduzetni ke vještine I, na preddiplomskom studiju Poduzetništvo, bez kojeg studenti ne mogu dobiti svoju završnu ocjenu, ovim projektom se nastoji osposobiti studente za prepoznavanje društvenih problema i uo avanje prilika za njihovo rješavanje. U sklopu projekta studenti imaju dvije mogu nosti: (a) prona i neprofitnu organizaciju i 15-20 sati aktivno sudjelovati u njihovom radu, (b) osmisliti vlastiti projekt s ciljem rješavanja društvenog problema zajednice s kojim se studenti i sami susre u. Bez obzira na na in sudjelovanja, studenti pišu izvješ a o tome kako je taj angažman pridonio razvoju njihovih osobnih vještina i promjeni percepcije o vlastitoj uklju enosti u društveno koristan rad. U okviru ovog kolegija i programa oko 60 studenata na preddiplomskoj razini svake godine ima priliku istražiti i uo iti društvene probleme i biti dio njihova rješavanja.

Kolegij Poduzetni ke vještine 1 upoznaje studente s komponentama poduzetni kog ponašanja i vještina (razvoj samosvijesti, upravljanje stresom, upravljanje vremenom, kreativno rješavanje problema, razvoj stimuliraju e komunikacije i rad u timu) koje svaka osoba, koja želi aktivno upravljati osobnim razvojem, treba posjedovati. Nakon teorijskog okvira studenti moraju provesti od 15 do 20 sati u zajednici (ili kroz angažman u neprofitnoj organizaciji ili provedbom vlastitog projekta) i primijeniti ste ena znanja na prakti ni rad. Nakon realiziranih sati u neprofitnoj organizaciji ili realiziranog vlastitog projekta studenti prezentiraju svoje zaklju ke i pokazuju kako im je ovaj projekt pomogao razviti i unaprijediti poduzetni ke vještine, što su nau ili o sebi, što još moraju unaprijediti, koje su probleme uo ili, na koji na in su sudjelovali u njihovom rješavanju i smatraju li da su, i na koji na in, utjecali na unapre enje kvalitete života u zajednici. Uspješnost ovog programa ne mjeri se samo prolaznoš u studenata na kolegiju nego i na njihovoj povratnoj informaciji o važnosti ovakvih programa i percepciji da su, sudjeluju i u programu, postali društveno odgovorniji i aktivniji sudionici razvoja zajednice u kojoj žive.

Programima u enja zalaganjem u zajednici visokoobrazovne institucije osposobljavaju studente da preuzmu odgovornost i razviju osje aj pripadnosti zajednici te im pružaju neograni ene mogu nosti za razvoj novih, naj eš e mekih vještina koje poslodavci smatraju potrebnima za razvoj i unapre enje profesionalne karijere.

5. ZAKLJU AK

Poduzetništvo, kao i poduzetni ko obrazovanje i obrazovanje za poduzetništvo mogu dati rješenja za probleme s kojima se susre e poslovni sektor. Promjene koje se doga aju vise se ne usvajaju postepeno, nego ih je potrebno predvidjeti pa ponekad ak i inicirati. Takove su promjene utjecale i na tržište radne snage, gdje se sve vise traže poduzetni i proaktivni pojedinci. Stoga je na sveu ilištima, koja nude poduzetni ke sadržaje, sve ve a odgovornost za stvaranjem pojedinaca koje e biti u stanju nositi se s izazovima koji dolaze iz okruženja. Kako bi uspješno odgovorila na ovu problematiku, sveu ilišta moraju inovirati svoje na ine podu avanja te oja ati kapacitete svojih nastavnika. Brojni primjeri iz okruženja mogu poslužiti kao inspiracija, no nužno je konstantno pratiti potrebe tržišta radne snage te kroz razli ite oblike podu avanja, ponajprije izvan-nastavne, spremno odgovoriti na sve izazove.

LITERATURA

1. Deli , A., Oberman Peterka, S. (2015), How and Why to Teach Entrepreneurship Interdisciplinary? The Case of Josip Juraj Strossmayer University Legal-Economic Clinic Osijek, International Proceedings of Social and Behavioral Sciences, 3, pp. 99-110
2. Howard Stacey, K., Rice, D., Langer, G. (1997): Academic Service Learning, Faculty Development Manual. Ypsilanti, Eastern Michigan University, Office of Academic Service Learning
3. Oberman Peterka, S., Peric, J., Delic, A. (2012), Role of Student Association in Changing the Old Educational Paradigm, 32nd Scientific Symposium Osijek-Pforzheim «From old industries to a new entrepreneurial development structure-reality and challenges for Pforzheim and Osijek», Osijek, pp. 43-54
4. Robinson, P., Malach, S. (2004), Multi-Disciplinary Entrepreneurship Clinic: Experiential Education in Theory and Practice, Journal of Small Business and Entrepreneurship, Volume 17, Issue 4, pp. 317-332
5. <http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/8973/attachments/1/translations/en/renditions/native> (13.06.2016.)
6. <http://www.ewob.com.hr/> (13.06.2016.)